

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ Toplumların kendine özgü düşünce, inanç ve değer sistemleri vardır. Bunlar toplumda iyi veya kötü olan şeyi belirlemede, toplumu ve toplumsal olguları tanımada ve işlerin hangi yöntemlerle yapılacağını saptamada oldukça etkindir.
- ▶ Toplumların farklı gelenekleri, görenekleri, ahlaki değer yargıları ve inançları mevcuttur. Bunlar her toplum için değerli veya doğru olmayabilir. Kültürün bu öğeleri aynı zamanda kalıplaşır ve birbirine uyumlu hale gelir.
- ▶ Bütün bu kalıplar farklı ülkelerde, bölgelerde ve yerelde önemli coğrafi kültürel farklılıklar oluşturur. Bu farklılıklar zamanla ve kuşaklar boyu klasikleştiğinden sosyal gruplara özgü kültürel topluluklar ortaya çıkar. Bu bazen memleketlilik, hemşerilik, vatandaşlık gibi kavramlarla ifade edilir. Bütün bu farklılıklar kültürel bölgeleri yansıtan sosyo-mekânsal bir farklılık ve çeşitlilik kalıbı yaratır.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

▶ 1. Değerler

- ▶ Toplumsal değerler, toplumun ve toplumdaki grupların ortak düşünceleri ile bazı eşyaların veya canlı varlıkların olumlu-olumsuz biçimde değerlendirilmesiyle ilişkilidir.
- ▶ Sosyal değerler üç temel ögeye sahiptir: (1) Değeri söz konusu olan şeye ilişkin olarak maddi, eşya, bir davranış, bir rol, bir kurum, bir durum vb.; (2) söz konusu şeyin belli ihtiyaçları gidermedeki özelliği ve (3) tüm toplumsal ihtiyaçlar ve takdir (ölçme).
- ▶ Bir toplumun veya grubun varlığını, bütünlüğünü ve işleyişini devam ettirebilmek için çoğunluk tarafından doğru ve gerekli olduğuna inanılan, onaylanan ve çoğunluğun ortak amaç, düşünce ve çıkarlarını ifade eden genelleştirilmiş, temel ahlaki öğretiler ve inançlara toplumsal değer denilmektedir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ Toplumlar, güzeli-çirkini, iyiyi-kötüyü, değerliği-değersiz, olumluyu-olumsuzu belirler ve insanlar da bu standartlara göre bir değer hiyerarşisi oluştururlar.
- ▶ Toplumsal değerler beğenme ile ilgilidir. Bu nedenle her toplumda toplumca bazı şeyler iyi, güzel, faydalı, kutsal ve bazı şeyler ise kötü, çirkin ve zararlı kabul edilmektedir.
- ▶ Örneğın, farklı milletlerin siyasi sembolü olan bayraklar aslında çeşitli renklerde dizayn edilmiş bez parçalarıdır. Fakat bunlar o millet/toplumlar için kutsal bir değere sahiptir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ İnsanlar sosyal değerleri doğdukları toplumlarda hazır bir şekilde bulmaktadır. Bireyler sosyalleşmeleriyle bunları zamanla benimsemekte ve bunlara uygun hareket etme amacını güderler. Değerler ise davranışlara yön verirler ve çoğunluk tarafından benimsedikleri için davranışlarda benzeşmeye ve dolayısıyla da kalıplaşmaya yol açarlar. İnsanların ve dünya üzerindeki farklı toplumların ortak kaniya sahip olmaları çoğunlukla sosyal değerleri benimsemelerinin ortak bir sonucu olarak gelişir. Böylece toplumsal değerler, mekâna ve zamana göre coğrafi farklılıklar gösterir.
- ▶ Örneğin, özgürlük ve hürriyetin doğu ve batı toplumları için anlamı birbirinden farklıdır. Ayrıca bir değer farklı kuşaklar tarafından farklı biçimlerde yorumlanması veya bir toplumda farklı değerleri benimseyen grupların bulunması kimi zaman değer çatışmalarının doğmasına neden olmaktadır. Hızlı değişim süreci içinde olan toplumlarda değer çatışmaları daha sık karşılaşılan bir durumdur.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

► 2. Sosyal (Toplumsal) Normlar

- Toplumsal yaşamda insanların tutum ve davranışları belirli kurallar ve standartlar çerçevesinde örgütlenmiştir. Çünkü toplu yaşamın temeli insanların ortak noktalarda birleşmelerine dayalıdır.
- Bütün toplumlarda düzeni sağlayan, insanlara yol gösteren, olumlu ve olumsuz, doğru ve yanlış ayırt eden kurallar (standartlar ve düşünceler) mevcuttur. Bütün bu kalıplara norm denilmektedir. Toplum oluşturmuş insanlar davranışlarını bu normlara uydurmaya dikkat etmektedir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ Latince norma (marangoz gönyesi) sözcüğünden alınan norm terimi, ölçü ya da kural anlamında kullanılmaktadır. Sosyal normlar ise insan davranışlarının kendilerine göre ölçüldüğü, yorumlandığı, değerlendirildiği, beğenildiği veya kınandığı ölçü ve kuralları ifade etmektedir.
- ▶ Toplumsal yaşam sonucunda alışanlık haline gelen davranışlar belirli kurallar ya da zorlayıcı standartlar şeklinde örgütlendiğinde sosyal normlar oluşmaktadır. Bunlar, bir toplumdaki bireylerin nasıl davranacaklarını belirleyen emir ve yasaklardır. Dolayısıyla yazılı olan veya olmayan (textual / non-textual rules) (kanun, tüzük, yönetmelik, örf, adet, gelenek ve ahlak kuralları) bir toplumun temel normlarıdır.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ Toplumsal ve gündelik hayatın önemli ya da anlamlı olan her yönüyle ilgili normlar bulunmaktadır. Örneğin, evlenen çiftte bir hediyeye almak, herhangi bir kuralla ilgisi olmadığı biçiminde değerlendirilse bile, aslında hediyeye almanın da bazı kuralları olduğu açıktır. Çünkü bireyin kendisi veya çocukları evlendiğinde ona veya onlara hediyeye alınmışsa birey de yakınlarının evlenmesi sırasında aynı şekilde ve eşit değerde bir hediyeye alma zorunluluğunu hissedecektir. Aksi takdirde büyük olasılıkla ayıplanma veya kınanmayla karşı karşıya kalacaktır.
- ▶ böylece sosyal normlar, insanların belirli durumlarda nasıl davranmaları veya davranmamalarını belirleyen kurallar dizisidir. Normlar, ideal olanı veya toplumda geçerli olan doğru davranışları belirlemektedir. Bu nedenle de her topluma özgü olarak düzenlenen sosyal normların bir gereği olarak bir toplumda ya da toplulukta yabancı olan kolaylıkla ayırt edilebilir hale gelmektedir. Bu ise kültürel farklılık üzerine temellendirilmektedir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ **Görenekler, Örfler, Adetler ve Gelenekler**
- ▶ Bütün toplumlarda herhangi bir kurum tarafından açık olarak oluşturulmadıkları halde (arkalarında resmi bir güç olmadığı halde) yavaş yavaş, kendiliğinden ve kademeli olarak oluşan ve insanlar arasında ilişkileri düzenleyen, yazılı olmayan bazı ve zorlayıcı tarafı ağır basan sosyal normlar bulunmaktadır. Bunlar çeşitli sosyal ve bazen sosyo-mekânsal (mahalle) baskılardır. Bunlar kendiliğinden oluştuğu gibi zamanla ortadan kalkabilmektedir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

▶ A. Görenekler (teamüller):

- ▶ Bunlar geçmişten beri yapıla gelmekte olan, ancak henüz adet haline gelmemiş ve insanların birbirleriyle karşılaştıkları zaman yaptıkları hareket ve davranış türleridir.
- ▶ Fazla zorlayıcı bir özellikleri olmamasına karşın insanların bunlara uyması onlara bir takım avantaj (yaşam kolaylıkları) sağlamaktadır.
- ▶ Eğer insanlar göreneklere aykırı hareket ederlerse toplum içinde anlamsız çatışmalar doğabilir.
- ▶ Birçok görgü kuralları, karşılama, veda jestleri, ikram biçimleri, mekân ve zamana göre giyiniş biçimleri görenekler içerisinde değerlendirilebilir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo- mekânsal farklılıklar

▶ B. Örfler

- ▶ Toplumsal yaşamda insanların belirli davranışlarda bulunmalarını zorlayan toplumsal kuvvetlerle (hoş görmeme, ayıplama gibi) belirli davranışları bireylere zorla kabul ettiren düzenleyici sosyal güçler ve kurallar örfleri oluşturmaktadır.
- ▶ Başka bir ifade ile insanların toplum yaşamında kendilerini uyma mecburiyeti içinde hissettikleri davranış kalıplarıdır bunlar.
- ▶ Örneğin, çıplak gezmek ve mutlaka giyinmek mecburiyeti bir örfeye dayalıdır. Ancak giyim tarzı adetler tarafından belirlenmektedir. Yeni evlenen bir çiftte hediye almak örfeye ilgilidir. Ancak hediyenin ne olması gerektiği ve nasıl iletileceği ise adetler tarafından belirlenmektedir. Ayrıca, insanların topluma ve vazifelerine bağlı olmalarını ifade eden davranışlar da örfler çerçevesinde değerlendirilebilir. Örneğin, savaştan kaçmak, ilgili yasa ve kanundan öncelikli olarak örflerin yasakladığı bir davranış biçimidir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

▶ C. Adetler

- ▶ Toplum içinde davranışlarımızın herkes tarafından bilinen ve kabul edilmiş olan tarzları ise adetler olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, misafir ağırlamanın, yaşlılara saygı göstermenin, yemek yemenin, kalabalık bir grup içinde tavır ve tutumların herkes tarafından kabul edilen ve uygulanan usulleri söz konusudur; bunlar adetleri oluşturmaktadır.
- ▶ Adetler, örflere göre daha yaygındır ve coğrafi olarak uygulama alanları daha geniştir. Ancak yaptırım güçleri toplumca verilen değerler açısından örfler kadar zorlayıcı değildir. Adetlerin yapılması uygun görülür ama yapılmaması durumunda uymayanlar toplumca tenkit edilebilir.

▶ D. Gelenekler

- ▶ Bir kuşaktan diğerine aktarılan ve kuşaklar boyu süregelen daha köklü ve daha eski adetlere gelenek denilmektedir. Örneğin, misafirperverlik, güreş sporu milli bir gelenek olabilir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

► Anomi (Normsuzluk) Durumu

- Normların karmaşık süreçlerle değişimi hususunda ortaya çıkan önemli bir özellik anomiyi tanımlar. Eski normların ortadan kalkması, değişmesi ve bunların yerlerine yenilerinin getirilmesi sürecinde bazı boşluklar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, hızlı gelişme, kentleşme ve ekonomik kalkınma gibi sosyo-ekonomik değişimlerin hızlı bir tempoda gerçekleşmesi sonucunda eski normlar, oluşan yeni ihtiyaçlara cevap veremez duruma gelebilir ve bu durumda normsuzluk hali ortaya çıkar.
- Normların zayıflaması durumunda bireyler hangi yazılı olmayan kuralları benimsemeleri gerektiğine karar veremezler ve sonuçta toplumda veya sosyal grupta bir kuralsızlık durumu (anomi) belirir.

5 Kültürel Kalıplar ve Sosyo-mekânsal farklılıklar

- ▶ Özetle, normların geçerliliğini ve yaptırım güçlerini kaybetmesi, değer ve normlara tabi olan hiyerarşik yapılarının bozulması ve bir değerler kargaşasının topluma/topluluğa hakim olması durumlarında anomi (normsuzluk) oluşmaktadır.
- ▶ Özellikle kentleşmenin hızlı cereyan ettiği, kente göç yoluyla gelen ve kentsel hayata tutunmaya çalışan göçmenlerde anomi haliyle yaygınlıkla karşılaşılabılır. Kadının işgücüne katılması, kızların okula devamı, ev içi cinsiyet rolleri, farklı kuşakların bir arada yaşadığı hanehalklarındaki kuşak çatışmaları, yurt dışında göçmen olarak yaşayan ailelerdeki farklı kuşaklardaki belirgin çatışmalar bunlara örnek olarak sunulabilir.